

Undslippelsens umulighed?

 Af [Steen Nepper Larsen](#) 6. februar 2011 • I kategorien [retorik](#) •

– eller farves sprogkritikken altid af sin 'genstand'?

Jeg gør mig tanker om sprogkritik i slipstrømmen af Victor [Klemperers formidable bog](#) *Det tredje riges sprog. En filologs optegnelser. LTI*, der sidste år blev oversat til og udgivet på dansk.

Forkortelsen *LTI* står for *Lingua Tertii Imperii*, latinsk for det tredje riges sprog. Den romanske filolog Klemperer får frataget sit professorat og må tvangsarbejde i "Jødehuset" i Dresden. Han skriver under vanskelige og dødsensfarlige forhold 4000 sider hemmelige optegnelser af, hvorledes nazisternes forrædne sprogbrug bereder vejen for udryddelsen af jøderne og de andre uønskede 'ikke-mennesker'. Klemperer sammenligner nazisternes sprog med arsenik. De små doser forgifter langsomt borgernes sind, så de til sidst ikke formår at tænke selvstændigt eller kritisk. Der kreeres syndebugke, selvhøierende vendinger, anmassende propaganda og afskyelige eufemismer. Der vedtages love og forordninger, der legaliserer systemets vold. Anderledes tænkende må flygte eller gå i indre eksil. Vold og terror hører til dagens uorden.

Som læser i en helt anden tid, kan man ikke lade være med at imponeres over Klemperers holden fokus igennem de mange hårde år og samtidig glædes over, at dette levende historiske dokument, der første gang så dagens lys i Tyskland i 1947, nu endelig er blevet gjort tilgængeligt for en større ikke-germanofil læserskare herhjemme. Værket har allerede – og det med rette – fået en overvældende omtale i de seriøse aviser og i flere Deadline-programmer i DR2-regi. Det sælger faktisk også overraskende godt. Men der er som sagt én ting, jeg vil hæfte mig ved, og det er, hvorledes Klemperers sprogkritik selv synes antage farve af det, han udstiller og hudfletter: *LTI* – det tredje riges sprog. Jeg vil blot nævne nogle få eksempler fra værket.

Det degenererede og truede kød

Klemperer skriver fx, at Hitlers skamløse sprog var "utysk" i sin kerne og virkede med en smitsomhed, der karakteriserer en sygdom, der optræder for første gang (s.72). Det førte til en "svækkelse" og en sjælelig ødelæggelse af "det tyske folkelegeme", "en degenerering af det tyske kød" (s.72). Klemperer trækker her på en romantisk organismetænkning, samtidig med at trusselsmetaforerne står i kø for at navngive invasionen af og truslerne mod det i princippet sunde nationale legeme. Det tyske folkelegeme var åbenbart engang en oprindelig enhed af sundhed og styrke.

En publikation kaldes for "Nazigift" (s.173). Antisemitismen kaldes for en opblussende sygdom, en "tysk gift", men ikke udelukkende en tysk gift... (s.158). Klemperer griber til at billedgøre det, han ikke bryder sig om, behørigt assisteret af den fysio-patologiske verdens selvorganiserende mikrober: "Ligesom trikiner samler sig i leddene hos en inficeret person, samles LTI's karakteristika og klicheer under dagens navne..." (s.144). Ifølge Klemperer bliver man "forgiftet af den nazistiske tankeverden" (s.202). Propagandaordene virker – som nævnt og som enhver læser, der blot har snuset en smule til *LTI* ved – som langsom "arsenik" (s.29), der kommer snigende i nærmest umærkelige små, men livsfarlige doser. Dertil kommer, at *LTI* er en "gift" (en "epidemi", s.257), der må advares imod (s.29).

Klemperer portrætterer også sammenhængen mellem det syge sprog og drømmen om dets død på en billedrig 'funeral' facon: "Man burde lægge mange af den nazistiske sprogbrugs ord i massegraven i meget lang tid, nogle for altid" (s.29).

Undervejs parodierer han også de såkaldte Jødelove, der foreskriver, hvordan de forskellige hel-, halv- og kvartjøder kan klassificeres: "Hitler er autodidakt og ikke engang halvdannet, allerhøjest tandedelsdannet" (s.292).

Klemperers 'inficere(n)de' sprogbrug

Det er svært at undgå at bemærke at Klemperers værk paradoksalt nok ikke har formået at undslippe *LTI*. Men skulle det have kunnet det? Er det ikke tilstrækkeligt, at Klemperer til fulde bevidner, hvorledes nazisternes sprog ødelægger samfundet, og hvorledes sammenhængen ofte er mellem onde ord og onde handlinger i totalitære regimer? Det er ikke let at svare på disse spørgsmål, og mindst af alt er der brug for at være historisk bagklog med henblik på at udhænge et andet og langt mere udsat menneske, der jo heller ikke kan forsvare sig.

Victor Klemperers bog udkom på tysk i 1947 og på dansk i 2010

Seneste sprognyheder

6/3	Dansklærer: Tosprogede børn bliver sprogligt forsømt www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde fårter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand – hvilket ord er bedst? Dansk Sprognævn dsn.dk
17/12	Snebajer og nytårsskrald: Juleord kan slås op i netordbog - Jubii www.jubii.dk
24/11	Meet the Last Speaker of a Dying Language video.nationalgeographic.com

30/6	Irish-language theatre: underground but still alive www.irishtimes.com
29/6	Celebrating two years of language renewal - Princeton Similkameen Spotlight www.similkameenspotlight.com
28/6	Linguistics Breakthrough Heralds Machine Translation for Thousands of Rare Languages - MIT Technology Review www.technologyreview.com

FLERE NYHEDER >>>

 Verdens sprog på [Sproguseet.dk](#) på et større kort

Mere i kategorien 'retorik'

Politikernes talesprog kan afsløre valgresultatet
 Udtrykkets magt – eller stilistikkens mysticisme
 Fødevareetiketter: Hvad står der på vores mad?
 Dating klicheer online

Nye kommentarer

Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
 Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
 william fich til Jødiske efternavne
 Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
 Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
 Herluf Hansen til Ded borrijnholska måled
 Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?
 Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish
 Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet
 Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Artikler om

Hvad angår de mange eksempler på Klemperers 'infcirerede' sprogbrug oven for, bevidner vi en demaskerende ideologikritisk omvendning, der mimer og tager form af nazisternes sprogbrug og vender de retoriske virkemidler og selvudstillende platheder som våben, der bringes til at pege tilbage mod selve afsenderne. Effekten er stor, men måske også lidt trætende i længden. Sprogblosterne trækker på sundhed, sygdom, infektion, død, gift etc.

I dag må vi dog spørge os selv: hvordan skal den politisk-retoriske kamp føres – ihukommende Klemperers kamp mod LTI? Skal vi gøre som ham – eller opfinde andre mulige verdener i sproget?

Risikerer sprogkritikken ikke at blive for grim, for let at afvise og lidet erkendelsesbefordrende, hvis den vælger at alliere sig med (nogle af) modstandernes værste virkemidler?

Andre muligheder?

Det skal være min tese, at der må opfindes andre verdener i sproget, end dem der allerede eksisterer. Igenem sproget indånder vi de betydninger, vi lever af; men sproget er ikke skæbne. Det er ingens og alles, og der bliver mere af det, når det bliver brugt. Det kan også laves om, og heldigvis bor der også en mulighedssans i sproget. Vælger man derimod at gøre den kritisable genstand til et medium (en uafagelig klædedragt) for systemkritikken, er det svært at komme ud af djævelkredsen. Ordet er mundens blomst, men også et farligt våben. Det kan vække erindringsgløden og skærpe indsigten, men også bidrage til erfaringsløshed og fordommelse.

Den amerikanske filosof Nelson Goodman skrev om *Ways of Worldmaking*, og i *Le Miroir de la Production* hufflettede den franske sociolog Jean Baudrillard den i princippet problematiske selvforståelse hos de marxister, der alene kunne tænke i 'produktionens spejl' og servere en lidet visionær eller overraskende, men materialistisk konciperet over-produktions-fremtid for 'masserne'.

Samtiden kalder på en sprogkritisk besindelse og udvidet sproglig opmærksomhed og dannelse. Går vejen omkring Klemperer, kommer man ikke bare til endnu engang og på den mest alarmerende og tankevækkende facon at gennemspille forholdet mellem ord og handling, sigen og gøren, sprog og magt under det tredje riges rædselsregime fra 1933-1945. Ens fortolkende følehorn kommer også på overarbejde, for det er ikke tilstrækkeligt at gøre som ham. Kanske at der i stedet kan tænkes i overraskende forskydninger, anvendes afvæbnende ironi og bydes på satire, når fremtidens sprogkritik skal støbes. Jeg er i hvert fald forvisset om, at oprindeligheds-, enheds-, organisme-, sygdoms- og infektionssproget *sofort* må sættes i karantæne.

Steen Nepper Larsen, lektor

GNOSIS – sind og tænkning, DPU, Aarhus Universitet

Læs også:

1. [Klichéer på alle hylder](#): I kvantitativ lingvistik analyserer man tekster ved at optælle, hvor hyppigt udvalgte ord og vendinger forekommer. Af de indsamlede tal forsøger man så at drage konklusioner ved brug af mere...
2. [Norsk sprog 1807-1820 \[del 1 af 2\]](#): Sprogets betydning og den nordiske renaissance Johann Gottfried Herder (1744-1803) © Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz For nationalismens tidsalder blev sproget sjældent tillagt en kulturel eller politisk betydning. Sproget var for de...
3. [Jødebogstaver](#): Skriftypen Fette Fraktur fås som digital font, og Linotype reklamerer med at det i dag er den mest benyttede font blandt de krøllede bogstaver (broken letters). Det er nok først...
4. [Dating klicheer online](#): Har du prøvet online dating, har du sikkert også stiftet bekendtskab med et væld af klichéer. "Jeg er en kvinde med ben i næsen, der har besluttet at finde prinsen..."

Tagget med: anmeldelse, metafor, nazismen, Ord, propaganda, racisme, retorik, tonen, tysk

2 kommentarer

Steen Nepper Larsen

22. februar 2011 • 14:33

Klemperer i æteren

Nu er der mulighed for at få adgang til noget af lydsiden fra det uforglemmelige Victor Klemperer-møde i Literaturhaus, d.19.jan. 2011:

Aktivér linket <http://www.den2radio.dk> og scrol ned i det sorte felt og find Alfabut: LTI – Det Tredje Riges sprog og klik dér.

Ciao, Steen Nepper Larsen

Svar

Steen Nepper Larsen

14. marts 2011 • 13:13

Her er et link til et radioprogram om bibliotekets rolle og raison d'être:

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

romanske sprog russisk Sjøv skriftsprog sprogdød Sproggeografi

sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
januar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
november 2014	LL-Map: Language and Location
maj 2014	Minority Rights Group
marts 2014	OmniGlot. Writing Systems and Languages of the World
februar 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
oktober 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	Bogstavlyd
juli 2012	Dansk sprognavn
juni 2012	Den danske ordbog
maj 2012	Dialekt.dk
april 2012	dk.kultur.sprog
marts 2012	Korpus.dk
februar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
januar 2012	Ordbog over det danske sprog
december 2011	Ordnet. Dansk sprog i ordbøger og korpus
november 2011	Sproget.dk
oktober 2011	Svenska Akademien
september 2011	Ə (Schwa.dk)
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	
december 2009	
november 2009	
oktober 2009	
september 2009	
august 2009	
juli 2009	
juni 2009	
maj 2009	

Bogsamling eller borgerhus?

Kulturkontoret 11. marts 2011 kl. 10:03-11:00 på DR P1

Genudsendt 12. marts kl. 20:03-21:00

<http://www.dr.dk/P1/Kulturkontoret/Udsendelser/2011/03/08101916.htm>

Tilrettelæggelse:

Katrine Nyland Sørensen og Anne Jeppesen

Medvirkende:

Steen Nepper Larsen, filosof, Michael Linde Larsen, bibliotekar, Katrine Winther Adelsparre, antropolog

Svar

april 2009

marts 2009

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.